

بررسی حکمت‌های جواز ازدواج موقت در مقایسه با آسیب‌های همباشی و دوستی دختر و پسر

احمد رضا فامیل در دشتی*

رضانعلی حسنی**

چکیده

واقعیت‌های زندگی اجتماعی نشان می‌دهد که همواره برای همه افراد، شرایط تشکیل زندگی مشترک دائمی فراهم نمی‌شود. مضاف بر این ممکن است مردی با وجود داشتن همسر دائم، به سبب وجود برخی از موانع، نتواند نیاز جنسی خود را به صورت رضایت‌بخشی تأمین کند. مسئله دیگر وجود زنانی است که به سبب طلاق، مرگ همسر و یا بازماندن از ازدواج دائم، نتوانسته‌اند نیاز جنسی خود را از راه ازدواج دائم ارضا کنند. نظام فقهی اسلام برای رفع چنین تنگناهایی ازدواج موقت را، به‌عنوان بهترین جایگزین، پیشنهاد کرده است. برخی از مخالفان ازدواج موقت، آن را با زنا همگن دانسته و با کرامت زن ناسازگار خوانده و از این رو روابط آزاد مبتنی بر عشق زن و مرد (ازدواج سفید) را بر ازدواج موقت برتری داده‌اند. در پژوهش حاضر با تکیه بر مباحث حقوقی و روان‌شناختی نشان داده‌ایم که اولاً ازدواج موقت از هویتی کاملاً متمایز از زنا برخوردار است و ثانیاً به سبب وجود حکمت‌های متعدد، بر روابط آزاد زن و مرد (همباشی و دوستی دختر و پسر) برتری دارد. روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی و گردآوری داده به روش کتابخانه‌ای انجام شده است.

واژگان کلیدی: ازدواج موقت، زنا، ازدواج سفید، دوستی دختر و پسر.

*. دانشجوی دکتری قرآن و علوم‌روانشناختی جامعه‌المصطفی^{علیه السلام} العالمیه: ahmad.rezaporsesh@gmail.com
**. کارشناس ارشد روانشناسی بالینی موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^{علیه السلام}: k_han_bulbul80@yahoo.com

از نگاه دین اسلام بهترین بنیان، بنیان خانواده و بهترین پیوند، پیوند ازدواج دائم است (محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۲۲۴۸). مجموعه سترگی از تعالیم و آموزه‌های دینی، اعم از آیات قرآن کریم و گفتارهای پیامبر و امامان اهل بیت علیهم‌السلام، به موضوع ازدواج و مسائل مربوط به زندگی مشترک و تحکیم بنیان خانواده اختصاص دارد (همان). از دیدگاه اسلام، اصل اولی و صورت مطلوب در امر ازدواج، تشکیل زندگی مشترک دائم است (نور: ۳۲-۳۳)؛ [۱]؛ با این وجود، اسلام دینی واقع‌گراست (ر.ک: روم: ۳۰) [۲] و در تنظیم رفتارها و روابط اجتماعی پیروان خود، به واقعیت‌های فردی و جمعی، توجه جامع‌نگرانه دارد. دین اسلام، برخلاف برخی از ادیان و مکاتب فلسفی و تربیتی، هرگز از مسئله نیاز جنسی و تأمین آن به شیوه‌های صحیح غافل نشده است. واقعیت‌های زندگی انسان، نشان می‌دهد که همواره برای همه افراد، شرایط تشکیل زندگی مشترک دائمی فراهم نیست. از سوی دیگر ممکن است برخی از مردان با وجود داشتن همسر دائم، به سبب وجود برخی از موانع (بیماری همسر، شرایط خاص دوران بارداری زن، مسافرت‌های طولانی و غیره)، نتوانند نیاز جنسی خود را به صورت رضایت‌بخشی تأمین کنند. مسئله دیگر وجود زنانی است که به سبب طلاق، مرگ همسر و یا بازماندن از ازدواج دائم، نمی‌توانند نیاز جنسی و عاطفی (و احياناً اقتصادی) خود را از طریق ازدواج دائم ارضا نمایند و در پی راهی منطقی و مشروع برای جایگزینی هستند. وجود واقعیت‌هایی از این دست، و درعین حال کم‌توانی انسان‌ها در مهار تکانه‌های نیاز جنسی (ر.ک: نساء: ۲۱) [۳]، وجود راهبرد و راهکنش‌هایی برای رفع مشکلات جنسی و پیشگیری از آسیب‌های احتمالی سرکوب یا رهایی آن را ضروری می‌نماید. مرور آموزه‌های اسلامی در حوزه مباحث جنسی - عاطفی زن و مرد، نشان می‌دهد که اسلام در این امر، راهبرد ارضای منضبط و متعهدانه را در قالب دو راهکنش ازدواج دائم و ارتباط موقت پذیرفته است (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۴۸). امروزه بسیاری از جوامع غربی و شرقی، به سبب آزادی مهارگسیخته، بی‌انضباطی در تأمین نیاز جنسی و اجرای الگوهای ویرانگر و زیان‌بار در این راستا، به انواع آسیب‌های اجتماعی و بیماری‌های جسمی و روحی گرفتار شده‌اند (مقیم‌حاجی، ۱۳۸۰، ص ۳۵). ممنوعیت چندهمسری و قبح‌انگاری ازدواج

موقت و درعین حال، اصرار بر قانون آزادی جنسی، آسیب‌هایی از قبیل خیانت در روابط زناشویی، روسپیگری، سردی عاطفی، احساس ناکامی در ارضای نیاز جنسی و هرزگی رفتاری و اخلاقی، آزمندی جنسی و تنوع‌طلبی مهارنشده را در این جوامع به وجود آورده است (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۳۳۴). نظام فقهی و تربیتی اسلام برای رفع تنگنای جنسی، ازدواج موقت را، به‌عنوان بهترین جایگزین موقت، پیشنهاد کرده است (ر.ک: نساء: ۲۴) [۴] ازدواج موقت، شیوه‌ای منضبط و معقول از ارضای نیاز عاطفی - جنسی است، که ابعاد مختلف آن، مبتنی بر واقع‌گرایی، عفت اخلاقی و تعهد انسانی است (عباس‌زاده، ۱۳۸۵، ص ۷۶-۷۷). باوجوداین، الگوی ازدواج موقت، از دیرباز مخالفانی داشته که هریک از خاستگاهی متفاوت و با دلایل مختلفی آن را تقبیح کرده و روا ندانسته‌اند. البته تاکنون از سوی هیچ‌کدام از افراد و جریان‌های مخالف، راهکار مناسب‌تر و مؤثرتری برای ازدواج موقت، پیشنهاد نشده است. آزادی جنسی مهارگسیخته و سرکوب نیاز جنسی را می‌توان دو راهبرد اصلی مخالفان ازدواج موقت به شمار آورد! اخیراً برخی از عالمان اهل سنت از قراردادی به نام ازدواج میسار (صادقی، ۱۳۸۷، ص ۴۵) سخن گفته‌اند که در واقع، همان ازدواج موقت، در قالب ازدواج دائم است. امروزه تحت تأثیر فرهنگ غرب، شماری از مردم معتقدند آزادی ارتباط زن و مرد و دوستی‌های بی‌ضابطه و غیرشرعی (ازدواج سفید)، بر ازدواج موقت، برتری دارد و کرامت زن را بهتر تأمین می‌کند. برخی از نظریه‌پردازان فمینیست ازدواج موقت را بهره‌کشی مردانه از بدن زن نام می‌نهند و آن را بازتولید نظام خشن مردسالار معرفی می‌کنند. در نقد نظریه‌ها و انتقادهای مخالفان ازدواج موقت، هرچند نقدهای مبنایی و روشی در جای خود مطلوب و کارساز است، اما به نظر می‌رسد تبیین مزیت‌های الگوی ازدواج موقت اسلامی در برابر معایب الگوی غربی رایج (فحشا یا روابط (به اصطلاح غلط) دوستانه زن و مرد نامحرم)، برای اثبات درستی نظرگاه اسلام سودمندتر است. برخی از مخالفان ازدواج موقت برای اثبات ناروایی و ضدیت آن با کرامت زن و منافع جامعه، ازدواج موقت را با فحشا و زنا برابر معرفی کرده و از این‌رو الگوی روابط آزاد زن و مرد (ازدواج سفید) را مبتنی بر عشق صادقانه و انسانی دانسته و آن را بر ازدواج موقت رجحان می‌دهند. در نوشتار حاضر با تحلیل مفهومی و مصداقی ازدواج موقت و دو الگوی رقیب

آن، یعنی زنا و ازدواج سفید، به برخی از حکمت‌های ازدواج موقت اشاره کرده و تفاوت‌های اساسی آن با زنا و روابط آزاد را از منظر روان‌شناسی و حقوق اسلامی بررسی کرده‌ایم. ضرورت پرداختن به این بحث، علاوه بر تبیین حکمت‌ها و سودمندی‌های راهبرد و راهکنش اسلامی در موضوع روابط جنسی - عاطفی و ارائه الگویی منطقی و کاربردی برای رفع نیازمندی جامعه در این راستا، دفاع از عقلانیت این راهکنش در برابر امواج شبهاتی است که اسلام را دینی ضد عقل، مخالف کرامت و آزادی زن و مرد معرفی می‌کند و از این رو طریق ذهن‌ها و دل‌های نسل جوان را به اسلام و آموزه‌های اسلام بدبین می‌نماید؛ از این رو در ادامه ضمن اشاره به برخی از مبانی انسان‌شناختی و ارزش‌شناختی اسلام درباره‌ی گزینه جنسی و ازدواج، به برخی از محاسن ازدواج موقت و معایب ارتباط‌های دیگر اشاره می‌شود:

حکمت‌های آفرینش میل جنسی

نیاز جنسی، نیازی اصیل، حکیمانه، نیرومند و تأثیرگذار در سازمان روانی انسان‌ها است (ر.ک: روم: ۲۱) [۵]. اگرچه هدف اصلی و غایی از آفرینش انگیزه و میل جنسی، بقای نوع انسانی است (طباطبایی، ۱۳۸۷، ص ۱۰۶)، اما یقیناً در طول یا در عرض هدف اصلی، اهداف دیگری هم در نظر آفریدگار حکیم بوده است (ر.ک: روم: ۲۱) [۶]. بی‌شک ارضای مطلوب و به هنگام نیاز جنسی، آثار سودمندی برای سلامت جسمی و روانی زن و مرد به همراه دارد (پسندیده، ۱۳۹۱، ص ۶۹-۵۹). همچنان که سرکوب یا ارضای نادرست و بی‌بند و بارانه آن، بهداشت جسمی و روحی فرد و جامعه را به آسیب‌های جدی گرفتار می‌کند (احمدی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۱). به همین سبب هر راهبرد تربیتی - اخلاقی یا روان‌شناختی و یا جامعه‌شناختی که سرکوب و نادیده گرفتن نیاز جنسی را مبنای توصیه‌های خود قرار دهد، یقیناً به شکست و ناکامی محکوم خواهد بود (مطهری، ۱۳۷۵، ص ۱۲). همان‌گونه که راهبرد آزادی جنسی در جوامع غربی و غرب‌زده، تاکنون عقیم و ناکارآمد بوده و آسیب‌های افزون‌تری از راهبرد سرکوب جنسی، برای آن جوامع ایجاد کرده است (همان، ص ۲۸۲۳). نیاز جنسی یکی از نیازی‌های اساسی در سازمان روانی انسان است (مرزو، ۱۳۸۵، ص ۸۱). ارضای نیاز جنسی، همچون تأمین نیازهایی مانند نیاز به آب، غذا، نور، دما و هوا

نیست؛ نیاز به آب، غذا و... نیازهایی ساده و بسیط، و هدف از آن‌ها، تنها صیانت از حیات فردی است (شولتز، ۱۳۸۶، ص ۳۶۱-۳۶۷)؛ اما نیاز جنسی، نیازی ترکیبی، عمیق و چندلایه‌ای است که اهداف گوناگونی را دنبال می‌کند. نیاز جنسی، غالباً با نیازهای دیگری، مثل نیاز به آرامش، پیوندجویی، دلبستگی، زیباشناسی، احترام و منزلت فردی و اجتماعی، آمیخته است (احمدی، ۱۳۹۰، ص ۲۰-۳۶) و همین پیچیدگی، شرایط ارضای مطلوب و رضایت‌بخش آن را تا حد زیادی دشوار می‌کند. رفتار جنسی طبیعی و سالم، رفتاری اجتماعی است و تنها در تعامل با فردی از جنس مخالف، می‌تواند به صورت کامل و مؤثر ارضا می‌شود (احمدپور، ۱۳۹۴، ص ۱۲۸). از آنجاکه شکل‌گیری و تداوم حیات اجتماعی انسانی مستلزم وجود و تأثیرگذاری نهادهای مختلفی است، پدیدآیی رفتارهای اجتماعی بهنجار در میان انسان‌ها همواره بر رعایت مسائل گوناگون فرهنگی، دینی، اخلاقی و حقوقی متوقف بوده است (پسندیده، ۱۳۹۱، ص ۵۰) و جامعه انسانی، رعایت آن مسائل را بر افراد عاقل و مختار لازم می‌داند. البته نهاد دین و اخلاق هم الزامات خاصی را، فراتر از قانون، برای دین‌داران و متعهدان به زندگی دینی و اخلاقی ضروری می‌دانند.

حق طبیعی انسان در ارضای نیازها

از منظر جهان‌بینی توحیدی، خداوند انسان را موجودی شریف، محترم و با کرامت آفریده است (ر.ک: اسراء: ۷۰) [۷]. انسان با برخورداری از چشم، گوش، قدرت تفکر، (ر.ک: نحل: ۷۸) [۸] هدایت وحیانی و تعالیم پیامبران (ر.ک: انفال: ۲۴) [۹]، می‌تواند بهترین روش [۱۰] (=تقوا) (اعراف: ۲۶) را برای زندگی خود برگزیند (ر.ک: اسراء: ۹ [۱۱] و ملک: ۲) [۱۲]؛ و از این رهگذر، به کرامت اکتسابی (قرب الی الله) (ر.ک: حجرات: ۱۳) [۱۳] نائل شود. اصل رعایت ارزش‌های دینی و اخلاقی و تکیه بر عقل و تجربه در همه هدف‌گذاری‌ها، تصمیم‌گیری‌ها، کنش‌ها و واکنش‌های انسان ضروری است (یس: ۶۰-۶۱) [۱۴]. انسانی که در زندگی به هدف خلقتش توجه ندارد، ارزش‌های فطری الهی را در امور زندگی دنبال نمی‌کند و نیازها و خواسته‌های خود را به شیوه‌های صحیح و مشروع ارضا نمی‌نماید، همانند چارپایان می‌زید و گویی به حال خود رها شده است (ر.ک: محمد: ۱۲) [۱۵]. انسان به صورت فطرتی (طبیعی) حق دارد که همه نیازهای مادی خود را بشناسد و برای تأمین و ارضای آن تلاش

کند (ر.ک: قصص: ۱۶]۷۷ و اعراف: [۱۷]۳۲). اصل اولی در رفتارهای انسان اباحه (حلال بودن) است و انسان می‌تواند آزادانه خواسته‌هایش را از هر راه ممکن، تأمین کند (جزایری، ۱۴۱۵ق، ۵، ص ۴۰۰)؛ مگر آنکه روش مختار وی توسط شرع یا قانون یا اخلاق و یا به سبب تعهدهایی که شخصاً برای خود ایجاد کرده، ممنوع معرفی شود. بنابراین مهم‌ترین مبنای عقلانی روایی ازدواج موقت، اصل آزادی انسان است (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱). [۱۸] بنابراین، اصل در ارضای نیازها، آزادی عمل است؛ مگر آنکه ممنوعیتی عارض شود؛ نه آنکه اصل، ممنوعیت باشد، مگر آنکه شرع یا قانون یا ... راه یا راه‌هایی را آزاد معرفی کنند! از این رو ممنوعیت و ناروایی ازدواج موقت می‌بایست به واسطه یکی از منابع معتبر ارزشی پسینی اثبات شود و نظریه‌پردازی‌های غیرمتکی به شرع، اخلاق و قانون اعتباری ندارد.

لزوم حفظ کرامت انسان در ارضای نیازها

بنابر آموزه‌های دینی و ارزش‌های اخلاقی، ارضای نیازهای انسانی شرایط و قیودی دارد. مهم‌ترین شرط استفاده از هر روش برای تأمین نیازها، حفظ کرامت انسانی فرد است (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۶، ص ۱۵۶)، [۱۹]. بنابراین پرداختن به نیاز جنسی، حق طبیعی، اخلاقی و شرعی هر انسانی است؛ اما ارضای آن باید به گونه‌ای باشد که نه تنها به شخصیت و عزت فردی و اجتماعی او آسیبی نزند، بلکه بالندگی و رشد مادی و معنوی او را به همراه آورد (روم: ۲۳) [۲۰]. تلقی نیاز جنسی، به عنوان نیاز بدنی و حداکثر، نیازی بدنی - روان‌شناختی، تلقی نادرستی است. طرفداران آزادی جنسی که تصور می‌کنند زن و مرد مجازند به هر شیوه‌ای ممکن نیاز جنسی خود را ارضا کنند، تعریفی کاملاً حیوانی از انسان و نیازهای او دارند (مطهری، ۱۳۷۵، ص ۲۴). از نظر اسلام، نیاز جنسی، تنها در یک ارتباط انسانی و مبتنی بر صمیمیت، احترام، دوست‌داشتن و اخلاق، به طور کامل ارضا می‌شود (حسین‌زاده، ۱۳۹۳، ص ۳۰۰-۳۱۴). اسلام رابطه جنسی - عاطفی زن و مرد را تنها در چارچوب ازدواج دائم و تشکیل خانواده و یا ازدواج موقت (با حفظ شرایط آن و از جمله کرامت انسانی) جایز می‌داند (ر.ک: مؤمنون: ۵ تا ۷). [۲۱]

ازدواج دائم، بهترین سازوکار ارضای نیاز جنسی

تجارب انبوه و متوالی نسل‌های بشر، تأیید می‌کند که ازدواج دائم و تشکیل خانواده، بهترین و سودمندترین شیوه ارضای نیاز جنسی است (صفورایی پاریزی، ۱۳۸۵، ص ۲). بنیاد خانواده، علاوه بر رفع تنش جنسی و ایجاد آرامش و رضایتمندی، آثار و منافع پرشمار دیگری را برای انسان‌ها به ارمغان می‌آورد (احمدی، ۱۳۹۰، ص ۳۲)؛ از این رو در صورتی که فرد از سلامت لازم و مطلوب جسمی و روان‌شناختی برخوردار باشد و جامعه زمینه‌های لازم اجتماعی را برای او مهیا سازد، یقیناً زندگی مشترک دائمی و تشکیل خانواده، سودمندترین و عاقلانه‌ترین شیوه تأمین نیاز جنسی است و در چنین شرایطی، به تأخیر انداختن موقت ارضای جنسی و دیگر نیازهای مرتبط با آن، رفتار معقول و موجهی خواهد بود (ر.ک: نور: ۳۳) [۲۲]. توصیه‌هایی مانند ورزش (= مصرف انرژی جنسی در فعالیت‌های بدنی و روانی) (نجاتی، ۱۳۸۹، ص ۱۴۷)، والایش تکانه‌های جنسی (= جابجایی انرژی‌های جنسی در فعالیت‌های بدنی، معنوی، اخلاقی، اجتماعی و هنری)، (همان، ص ۱۴۶) تمرکززدایی از افکار جنسی و راهکارهای دیگری که برای مهار امیال جنسی و رسیدن به آرامش نسبی و موقت، که معمولاً به نوجوانان و جوانان ارائه می‌شود، توصیه‌هایی کوتاه‌مدت است. این توصیه‌ها با هدف توانمندسازی روانی نوجوانان و جوانان، در برابر تکانه‌های جنسی سرکش و نیرومندسازی اراده آنان در هنگام طغیان غریزه و پیشگیری از آسیب‌های اخلاقی، رفتاری و بدنی مطرح می‌شود؛ از این رو استفاده از این روش‌ها برای بلندمدت نه تنها سودمند و مؤثر نیست؛ بلکه می‌تواند آسیب‌زا بوده و انواع بیماری‌های جسمی و روحی را موجب شود. سرکوب نیازهای جنسی و عاطفی علاوه بر پدیدآوردن روان‌رنجوری، مانع بزرگی بر سر راه رشد و بالندگی شخصیت انسانی است (مزلو، ۱۳۷۵، ص ۱۱۰).

اسلام و قانون‌گذاری جامع‌نگرانه

اسلام دینی واقع‌گراست و آموزه‌های تشریحی آن، با واقعیت‌های جهان و انسان هماهنگ است (ر.ک: روم: ۲۱). بر این اساس، نظام فقهی و اخلاقی - تربیتی اسلام به نیاز جنسی، نگرشی واقع‌بینانه و درعین‌حال، حکیمانه دارد. اسلام، نه مانند مسیحیت، رهبانیت را توصیه می‌کند (مطهری، ۱۳۷۵، ص ۹) و نه مانند غرب مدرن، آزادی جنسی را به رسمیت می‌شناسد (همان، ص ۱۴). اسلام دین حنیف و حقیقت‌گرا است (روم: ۳۰) و ازدواج را بدون هر پیرایه

خرافی و ناسودمند، توصیه می‌کند. از آنجاکه شرایط انسانی، شرایطی متغیر، متکثر و پویا است و نمی‌توان همواره وضعیت خاصی (مهیا بودن شرایط ازدواج دائم و تشکیل خانواده) را در برای ارضای نیاز جنسی انسان‌ها در نظر گرفت و راهکار واحدی را توصیه کرد، توجه به وضعیت‌های گوناگون افراد و جوامع انسانی ضروری می‌نماید. بنای اولی و اصلی اسلام، توصیه و ترغیب افراد به ازدواج دائم و ارائه فرهنگ صحیح برای تسهیل شرایط آن است (نور: ۳۲). [۲۳] اما پرسش این است که راهکار منطقی و عملی برای تأمین نیازهای افراد فاقد توانایی برای ازدواج دائم چیست؟ کسانی که با ازدواج موقت مخالفت می‌کنند، نمی‌توانند نسبت به مردان و زنانی دارای نیاز جنسی که از فرصت ازدواج دائم بهره‌مند نیستند، بی‌اعتنا باشند. در این راستا طبیعتاً باید راهکاری مطرح شود که کم‌ترین آسیب و بیشترین بهره‌مندی را برای مردان و زنان دارای مشکل فراهم سازد؛ اما توصیه می‌کند که اگر از سختی و تنگنای جسمی و روانی میل جنسی می‌ترسند و ممکن است به گناه آلوده شوند، با کنیزان (نساء: ۲۷) [۲۴] ازدواج کنند یا از راهکار ازدواج موقت بهره‌گیرند (نساء: ۲۶) [۲۵]، اما بازهم شکیبایی و منتظرماندن تا فراهم شدن ازدواج دائم را بهتر معرفی می‌کند (نور: ۳۳). حال اگر زن یا مردی، به هر علت، نتوانند به صورت دائم ازدواج کنند، برخلاف فرهنگ لیبرالیستی غرب، که رابط آزاد و بدون حدومرز و چارچوب را به رسمیت شناخته است، نظام فقهی و حقوقی اسلام برای حل این مسئله، طرح ازدواج موقت و دوستی‌های کوتاه‌مدت منضبط و متعهدانه را پیشنهاد می‌کند. اینکه ازدواج موقت را به دوستی کوتاه‌مدت، تعبیر می‌کنیم، به این سبب است که از نگاه اسلام، حقیقت و ماهیت ازدواج، همانا دوستی و مودت است (ر.ک: روم: ۲۱) [۲۶]. این دوستی، ضابطه‌مند و مقید بوده و بر احترام متقابل، رعایت اخلاق والا، ملاحظه حقوق طرفینی و داشتن نگاه انسانی همسران به یکدیگر استوار است (حسین‌زاده، ۱۳۹۳، ص ۲۲۰-۲۳۴).

تفاوت‌های روان‌شناختی و حقوقی ازدواج موقت و روابط آزاد

ازدواج موقت و روابط آزاد زن و مرد از ابعاد گوناگون روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، اخلاقی و حقوقی تفاوت‌های قابل‌توجهی دارند. در ادامه پژوهش به برخی از مهم‌ترین تفاوت‌ها و امتیازات روان‌شناختی و حقوقی ازدواج موقت در برابر روابط آزاد (خصوصاً ازدواج سفید) اشاره می‌شود:

الف) هدف اصلی در تجویز ازدواج موقت

مرور مباحث مربوط به ازدواج موقت در منابع اسلامی نشان می‌دهد که هدف اصلی از تجویز ازدواج موقت، مصون ماندن از گناه و ارضای نیازهای طبیعی (عاطفی - جنسی) زن و مردی است که نمی‌توانند از موهبت ازدواج دائم برخوردار باشند. ارضانشدن درازمدت نیاز جنسی، آسیب‌های جسمی، روانی، اخلاقی و اجتماعی فراوانی برای فرد و جامعه به همراه دارد (مزلو، ۱۳۷۵، ص ۱۱۰). اگرچه ممکن است افراد از ازدواج موقت انگیزه‌های دیگری (مثل محرمت، رفع حوائج مالی، گریز از تنهایی و غیره) هم داشته باشند. البته برخی از مردان ممکن است از سر هوسرانی و تنوع‌طلبی به ازدواج موقت روی آورند، اما این امر، آسیبی به اهداف حکیمانه قانون‌گذار اسلام در تجویز ازدواج موقت ندارد؛ زیرا اولاً شمار مردان تنوع‌طلب و هوس‌بازی که از روش ازدواج موقت استفاده می‌کنند، در برابر افرادی که با انگیزه‌های معقول به این روش رو می‌آورند، اندک است، ثانیاً همان افراد تنوع‌طلب و هوس‌باز هم اگر راه معقول و منضبطی در پیش رو نداشته باشند، ممکن است از راه‌های نامشروع استفاده کرده و خود و جامعه را دچار آسیب کنند. در روایات دینی تنوع‌طلبی جنسی مردان و زنان، زیر عنوان «ذَوَاق و ذَوَاقه»، نکوهش شده [۲۷] و امامان اهل بیت علیهم‌السلام یاران خود را از انجام ازدواج موقت، در صورتی که به آن نیازی ندارند، نهی کرده‌اند (کلینی، ۱۳۶۵، ش، ص ۵۵).

نخستین امتیاز منحصر به فرد ازدواج موقت، نسبت به دوستی‌های رایج (ازدواج سفید)، این است که در ازدواج موقت لازم است، انگیزه‌های هر یک از زن و مرد برای طرف مقابل، روشن و صریح بیان شود؛ به عبارت دیگر زن و مرد، قصد فریب‌کاری نداشته و طرف مقابل خود را فریب ندهد. اساساً اصل تصریح به مدت قرارداد و پاداشی که مرد موظف است به زن بدهد، بسیاری از فریب‌کاری‌ها و پنهان‌کاری‌ها احتمالی را از میان برمی‌دارد. این در حالی است که دوستی‌های رایج میان دختران و پسران، غالباً با فریب‌کاری، ظاهرسازی و پنهان‌کاری همراه است و طرفین، خصوصاً مردان، انگیزه‌های واقعی خود را ابراز نمی‌کنند (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۱۵۵). عقد ازدواج [موقت یا دائم]، نوعی از قرارداد فطری - عقلایی است که اصل آن به امضای شارع مطهر رسیده و برای کارآمدتر شدن آن، شروط و قیودی به آن افزوده شده است (صالحی، ۱۳۹۸، ص ۹). قرارداد ازدواج موقت همچون ازدواج دائم،

دارای شروط عام (عقل، اختیار، علم و قدرت) و شروط خاص (مهریه، مدت، عدم فریب و غیره) است (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۱۴۹-۱۵۰)؛ مضاف بر اینکه هرکدام از زن و مرد می‌توانند در ضمن عقد، شروط دلخواه خود را مطرح کرده و طرف مقابل را به رعایت آن ملزم کنند (حسینی مقدم، ۱۳۹۲، ص ۲۴۹). تحلیل دقیق و عمیق حقوقی و فقهی عقد ازدواج، بیان‌گر آن است که کلمات و جملات عقد ازدواج، صرفاً نقش ابزار ابرازکننده مقاصد را در تحقق ماهیت قرارداد ایفا می‌کند و هویت واقعی عقد به انگیزه‌ها، اهداف و تعهدات طرفین بستگی دارد. انشاء عقد قرارداد به واسطه واژه‌های خاص، در واقع، شناسایی یک فعل اجتماعی در چارچوب قوانین معتبر با تمام حدود و قیود لازم در اثربخشی آن قرارداد است و کلمات در قامت مبرز انگیزه‌ها و اهداف طرف‌های عقد، راه را بر سوءاستفاده‌های احتمالی هریک از طرفین، خصوصاً مردان، سدّ می‌کند. نتیجه آنکه عقد، در حقیقت، الزام طرفین، به رعایت احکام و ضوابط شرعی و اعلام وفاداری به مفاد کامل آن قرارداد خواهد بود (حسینی بهشتی، ۱۳۷۱، ص ۹۲ تا ۹۵). تحلیل روان‌شناختی اکثر دوستی‌های دختران و پسران نشان می‌دهد که معمولاً آنچه به‌عنوان انگیزه اصلی و حقیقی دوستی از سوی طرفین ابراز می‌شود، انگیزه‌های واقعی آن‌ها نیست (منطقی، ۱۳۸۱، ص ۲۵۷). اگرچه همه پسران، عشق، دل‌باختگی و شفیتگی نسبت به اخلاق و شخصیت دختر و شناخت بیشتر برای ازدواج را به‌عنوان انگیزه‌ها و اهداف دوستی خود مطرح می‌کنند، اما واقعیت امر خلاف این ادعاها است. پسران معمولاً با انگیزه‌های جنسی و سلطه‌جویانه به دوستی با دختران مبادرت می‌ورزند. آن‌ها با شگردهای مختلف دختران را مجذوب کرده و مورد بهره‌کشی جنسی قرار می‌دهند. تقویت احساس اقتدار و اعتماد به نفس و فخر فروشی به دوستان از دیگر انگیزه‌های پسران در این‌گونه رابطه‌ها است. دختران معمولاً برای رسیدن به وضعیت بهتر اقتصادی، احساس هویت، احساس عزت نفس، پرکردن خلأهای عاطفی و رقابت با دختران دیگر به دوستی با پسران تن می‌دهند (گلزاری،، ص ۱۰۸-۱۰۹)؛ دختران و زنان بسیار بیش از پسران و مردان به روابط دوستی، به‌عنوان پلی برای ازدواج موفق می‌اندیشند (همان، ص ۱۱۳)؛ اما از آنجا که انگیزه‌های واقعی پسران و مردان معمولاً پنهان است، می‌تواند به صداقت و اعتماد دختران آسیب‌های جدی وارد کرده و آن‌ها را در مسائل مختلف

زندگی، خصوصاً زندگی مشترک آینده، گرفتار آسیب و مشکل کند (دهنوی، ۱۳۸۸، ص ۴۳). بنابراین فریب‌کاری و سوءاستفاده در روابط نامشروع بسیار بیش از ازدواج موقت وجود دارد و کسانی که در نقد ازدواج موقت خدشه‌دار شدن کرامت زنان را مبنای نقد و مخالفت قرار می‌دهند، می‌بایست به این مسئله پاسخ دهند. در ازدواج موقت، زن و مرد از همان آغاز، می‌دانند که برای چه هدفی می‌خواهند، موقتاً ازدواج کنند. از نظرگاه فقه اسلامی، لازم است طرفین عقد، صادقانه رفتار کرده و از فریب‌کاری و پنهان کردن انگیزه‌های واقعی خودداری کند؛ چنانکه اگر یکی از طرفین معامله دیگری را فریب دهد، مرتکب گناه شده و طرف فریب‌خورده حق دارد معامله را فسخ کند یا از طرف فریبکار خسارت بگیرد (شیخ‌انصاری، ۱۴۱۶ق، ص ۳۴-۳۵).

ب) تعیین مهریه در ازدواج موقت

از نظر فقه اسلامی، مردی که خواهان ازدواج با زنی است، باید مقداری پول، کار یا شیئی باارزشی را به‌عنوان مهریه به زن بپردازد (شهید ثانی، [بی‌تا]، ص ۱۵۷). مهریه‌ای که زن و مرد بر آن توافق می‌کنند، ملک خالص زن محسوب می‌شود و هرگاه زن آن را مطالبه کند، بر مرد واجب است آن را به زن پرداخت نماید. قرآن کریم در موضوع مهریه، تفاوت جالبی میان ازدواج دائم و موقت ملاحظه کرده است. قرآن هنگام بحث درباره ازدواج دائم در خصوص مهریه از تعبیر *صَدَقَات* (نساء: ۳) [۲۸] و در ازدواج موقت، از تعبیر *اجر* (پاداش) استفاده می‌کند. گویی *عَلَّت* نام‌گذاری این است که بخشیدن آن، دلیل راستی الفت و عشق مرد به زن است؛ بر این اساس در ازدواج دائم، مردان موظف‌اند به زنان مهریه و در ازدواج موقت، آجر دهند. تفاوت تعبیر در این دو رفتار به این سبب است که در ازدواج دائم، مهریه به‌عنوان پیشکش، هدیه، نشانه صداقت و ابراز‌کننده انگیزه جدی مرد برای ازدواج همیشگی با زن است و اجر مهربانی و زحماتی که زن در خانه مرد می‌کشد، با نفقه، محبت، صبوری و فداکاری‌های مرد در طول زندگی مشترک پرداخت می‌شود؛ اما در ازدواج موقت، از آنجاکه مرد و زن دوران کوتاهی در کنار هم خواهند بود و فرصت جبران زحمات زن از جانب مرد فراهم نیست، از مهریه با عنوان *اجر* (پاداش) تعبیر شده است (نساء: ۲۶) [۲۹]. بدیهی است که زن با ورود در ارتباط مشروع و موقت با مرد، در واقع، در حق مرد لطف کرده و او را از آغوش گرم خود متنعم، و از فرصت لذت‌جویی مشروع برخوردار

می‌کند و این رفتار، مستحق پاداش متناسب و مطلوبی از سوی مرد است. مهریه (اجر) در ازدواج موقت، حداقل پاداشی است که مرد به پرداخت آن موظف شده و توافق بعدی زوجین در کاهش یا افزایش آن مانعی ندارد (نساء: ۲۶) [۳۰]. در دوستی‌های رایج هم، غالباً مردان برای زنان خرج می‌کنند و چیزهایی به‌عنوان هدیه، برای آنان خریداری می‌کنند، (البته در دوران دوستی بیشتر وعده‌هایی داده می‌شود ولی عملاً کم‌تر به آن وفا می‌شود). تفاوت اساسی این است که مهریه در ازدواج موقت، با انگیزه روشن و مشروع پرداخت می‌شود و قصد فریبکاری در میان نیست و از این‌رو مردان با طیب خاطر و به‌عنوان واجبی الهی و اخلاقی، اجر زن را پرداخت می‌کنند؛ ولی در دوستی‌ها، مردان، غالباً از پول، به‌عنوان ابزاری برای فریب دختران و زنان بهره می‌برند. پول‌ها و هدایایی که در این روابط با انگیزه فریب‌کاری هزینه می‌شود، نه تنها با رضایت قلبی مرد، همراه نیست؛ بلکه اساساً در اصل مشروعیت پرداخت و دریافت آن نیز تردید جدی وجود دارد (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۱۶۹-۱۷۳).

ج) مشخص بودن زمان و کیفیت رابطه در ازدواج موقت

یکی از تفاوت‌های بارز و مهم ازدواج موقت و دوستی‌های رایج، مشخص بودن زمان و کیفیت رابطه است. تعیین زمان و کیفیت رابطه در ازدواج موقت از بسیاری از آسیب‌ها و مشکلات رابطه زن و مرد پیش‌گیری می‌کند. ازدواج موقت، چنانکه از نام آن آشکار است، موقت و محدود است (همان، ص ۱۷۲-۱۷۳) و زن و مرد، از همان ابتدا، به‌خوبی می‌دانند که مدت کوتاهی را در کنار هم خواهند بود؛ این مسئله، موجب می‌شود که زن و مرد، به‌خصوص زنان و دختران، پیشاپیش خود را برای پایان رابطه و جدایی از یکدیگر، آماده کرده و از خیال‌پردازی‌های رمانتیک و فرورفتن در آرزوهای دورودراز بپرهیزند. معین و محدود بودن زمان رابطه در ازدواج موقت، راه را بر فریبکاری می‌بندد و به طرفین این آگاهی را می‌دهد که باید در این مدت تا حد امکان از ظرفیت جنسی و عاطفی رابطه بهره برده و درعین حال خود را برای پایان یافتن آن آماده نگهدارند. این در حالی است که دوستی‌های رایج، غالباً با این ذهنیت شکل می‌گیرد که دختر و پسر- (زن و مرد) عاشق یکدیگرند و عاشق یکدیگر هم باقی خواهند ماند و دوستی آن‌ها نهایتاً به ازدواجی شیرین و رؤیایی پایان خواهد یافت! [۳۱] ابهام‌آلود بودن فضای دوستی هم برای مردان و هم برای زنان ایجاد آسیب کرده و لذت هم‌آغوشی گرم و فرونشاندن تنش‌های بدنی و روانی را

به شدت کاهش می‌دهد؛ زیرا مردان دائماً نگران آشکارشدن انگیزه‌های واقعی خود و سرزنش شدن به سبب آن و زنان نگران بی‌سرانجام ماندن رابطه‌اند و از این رو روابط به اصطلاح دوستانه، به جای آنکه مایه آرامش و سکون باشد، معمولاً زمینه اضطراب، افسردگی، تنش و عصبانیت است. زنان پس از قطع رابطه دوستی، به مشکلات و آشفتگی‌های جسمی - روانی متعددی گرفتار می‌شوند. عزت نفس و اعتماد به نفس خود را از دست می‌دهند. افسوس‌خواری بر گذشته، احساس گناه، احساس بی‌اعتمادی، احساس خشم و عصبانیت زیاد و احساس خلأ و پوچی، رنج‌هایی است که معمولاً پس از قطع رابطه دوستی، زنان و دختران را شدیداً آزار می‌دهد (آسایش و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۲۶-۱۲۹). دختران و زنانی که با فروپاشی رابطه دوستی، مواجه می‌شوند، به سبب کاهش محسوس اعتماد به نفس و احساس خلأ شدید عاطفی، ممکن است به عشق‌های واکنشی روی آورده و خود را در معرض آسیب‌های جدی‌تری قرار دهند (همان).

د) مشروعیت ازدواج موقت

علاوه بر این، ازدواج موقت، رابطه‌ای مشروع، شفاف و متعهدانه است و در صورت فراهم بودن شرایط دیگر، زمینه مناسبی برای شناخت بهتر طرفین و شکل‌گیری ازدواج دائم است. زن و مردی که در چارچوب شرع و هنجارهای عقلانی و عرفی در کنار هم قرار گرفته‌اند، ممکن است پس از ازدواج و آشنایی چندماهه یا چندساله بتوانند زندگی دائم و طولانی‌مدتی را تشکیل دهند؛ درحالی‌که دوستی زن و مرد، به‌خصوص در فرهنگ ایرانی و اسلامی، نوعی بدبینی و بی‌اعتمادی پنهان را در ذهن طرفین، خصوصاً مردان، ایجاد می‌کند و به صورت جدی مانع شکل‌گیری ازدواج دائم است. چنین دوستی‌هایی اگر هم به ازدواج ختم شود، اغلب، با نگرانی، بی‌اعتمادی، بدبینی و نارضایتی همراه است و تصویر پایان امیدوارکننده‌ای برای آن دشوار به نظر می‌رسد (جلالی‌نوبری، ۱۴۰۰، ص ۵۵-۵۴).

ه) نقش شناخت و عقلانیت در ازدواج موقت

اکثر دوستی‌ها و بلکه همه دوستی‌های نامشروع معمول میان زنان و مردان، بدون زمینه‌های لازم و ضروری شناخت و عقلانیت و صرفاً بر مبنای امیال جنسی و عاطفی روی می‌دهد. همین امر، موجب می‌شود زن و مرد، پیش از آنکه همدیگر را بشناسند و بیش از آنکه در تلاش برای شناخت واقعی یکدیگر باشند و از افکار، انگیزه‌ها و اهداف هم آگاه

شوند، به صورت عاطفی و جنسی به هم وابسته شوند (همان، ۵۴-۵۶). در روابط دوستی هریک از دختر و پسر (زن و مرد) تلاش می‌کنند بهتر از آنچه هستند، ظاهر شده و به نحو بیش فعالانه‌ای از طرف مقابل دلبری کنند. از سوی دیگر هیجان‌ات بالای ناشی از روابط جنسی - عاطفی موجب می‌شود که بی‌اعتنا از کنار خصلت‌های ناپسند و تعارض‌های اخلاقی و شخصیتی یکدیگر عبور کنند (همان). این روابط اگر به ازدواج منتهی شود، بی‌شک، ازدواجی غیرمنطقی و نامطلوب شکل یافته و شیرینی‌های دوران دوستی، با تلخی‌های دوران پس از ازدواج، به فراموشی سپرده می‌شود.

(و) عدم اعتبار ذهنیت منفی جامعه نسبت به ازدواج موقت

یکی از انتقادهای رایج به ازدواج موقت این است که جامعه نسبت به آن نگرش منفی و تحقیرآمیزی دارد و همین امر از ارزش و سودمندی آن کاسته و مشروعیت آن را خدشه‌دار می‌کند (عباس‌زاده، ۱۳۸۵، ص ۲۱۵)! برخی از نواندیشان دینی با استناد به ذهنیت منفی جامعه ایرانی درباره ازدواج موقت، از نسخ حکم جواز و حرمت آن سخن گفته‌اند! فارغ از بحث‌های مبسوط فقهی و لزوم نقد فقیهانه چنین نظراتی، همین اندازه می‌پذیریم که بسیاری از مردم، خصوصاً بسیاری از زنان، به ازدواج موقت، به چشم حقارت می‌نگرند! آنچنان‌که گویی زن یا مردی که موقتاً ازدواج کرده، گناهی بزرگ و نابخشودنی مرتکب شده است؛ ولی همین افراد ممکن است دوستی‌های نامشروع و فاقد هنجارهای شرعی و اخلاقی، را مایه فخر فروشی و تحسین به حساب آورده و یا از کنار رفتارهای بزهکارانه‌ای، مثل زنا، به‌آسانی عبور کنند. مهم‌ترین نقدی که به این شبهه استدلال می‌توان وارد ساخت، فقدان ملاکیت ذهنیت عمومی در رد یا اثبات احکام شرعی و اخلاقی است. ذهنیت منفی جامعه به ازدواج موقت، معلول علت‌های جامعه‌شناختی و فرهنگی و حاکی از ناآگاهی است و هرگز نمی‌تواند نقصی برای مشروعیت و رحجان الگوی مشروع و اخلاقی ازدواج موقت به شمار آید. البته ممکن است ازدواج موقت برای فرد خاصی در شرایط خاصی، به سبب عناوین خاص، ممنوع شود؛ اما تحریم آن به صورت کلی ممکن نیست و چنین امری اجتهاد در برابر نص و حرام است (همان، ص ۲۱۶-۲۲۰)؛ زیرا احکام شرعی اولیه، مگر در شرایط خاص و به سبب وجود مصالح اهم، به صورت موقت (مادام المصلحه) قابل تغییر نیست (حسین‌زاده اصفهانی، ۱۳۹۷، ص ۱۹۸).

و) ضابطه‌مندی ارضای نیازهای غریزی و جنسی در ازدواج موقت

نیاز جنسی، نیازی قوی است و ارضای آن به صورت منضبط و کریمانه ضروری است. اصل این مشکل در کشورهای غربی به خوبی فهم شده، اما به بدترین و آسیب‌زاترین وجه، یعنی الگوی آزادی جنسی، به آن پاسخ داده می‌شود (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۵۹-۶۳). [۳۲] در برابر الگوی غربی، فقه و حقوق اسلامی، ازدواج دائم و موقت را پیشنهاد کرده است. ازدواج، چه موقت و چه دائم، رابطه‌ای شفاف، متعهدانه، قانون‌مند و منضبط است (موسوی خمینی، ۱۳۹۰، ص ۲۲۳). در جوامع غربی و متأثر از فرهنگ غرب، برای پاسخ به نیاز جنسی، ازدواج موقت و تعدد زوجات را ممنوع کرده و آزادی جنسی را مبنای عمل قرار داده‌اند! یعنی یک همسر و هزاران معشوقه! از این رو برخلاف تصور سطحی و غیرانتقادی، زنان هرگز مورد تکریم و احترام نیستند؛ بلکه زشت‌ترین و تحقیرکننده‌ترین رفتارها را از سوی مردان متحمل می‌شوند (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۵۱). ازدواج موقت، در مشروعیت و قداست و حکیمانه بودن، هیچ تفاوتی با ازدواج دائم ندارد (همان، ص ۵۶)؛ جز اینکه ازدواج دائم، همیشگی است، مگر زن و مرد بخواهند با طلاق از هم جدا شوند، ولی ازدواج موقت از همان ابتدا، زمانمند و مقید است؛ لزوم نگه‌داشتن عده برای زن در عقد موقت، ضمن اطمینان از حاملگی ناخواسته و تعیین تکلیف فرزندان احتمالی، از لحاظ شرعی و حقوقی، موجب می‌شود که زن، به سبب وجوب عده، تن به رفتارهای سخیفی مانند صیغه‌شدن‌های مکرر و پی‌درپی ندهد و مرد هم به سبب تعهدها و الزامات حقوقی، شرعی و اخلاقی به هرزگی و هوس‌بازی گرفتار نیاید. حال زنی که به هر علت، بخواهد کرامت خود را زیر پا بگذارد و در شبانه‌روز با مردان متعددی رابطه جنسی برقرار کند، منتظر الگوی ازدواج موقت نمی‌ماند و اگر به او شرعاً اجازه ندهند، از راه غیرشرعی به این کار مبادرت می‌ورزد. پس اگر شرع به چنین زنی اجازه داده است که با رعایت برخی از شرایط، به ازدواج‌های مکرر تن دهد، دست‌کم از دایره تقوا و دین‌داری خارج نمی‌شود و چون خود را به یک سری اصول و احکام مقید می‌داند، هرگز گرفتار فروپاشی اخلاقی و معنوی نمی‌گردد؛ اما اگر زنی از راه غیرمشروع به ارتباط مکرر و روزمره با مردان کار دست زند، هرزگی و بی‌بندوباری، آرام‌آرام به همه جنبه‌های اخلاقی و دینی او سرایت کرده و او را به شخصیتی هرزه و آلوده تبدیل و احساس خواری، حقارت و گناه، همه ظرفیت‌های مثبت وجود او را از بین می‌برد.

ز) روشن بودن تکلیف فرزندان حاصل ازدواج موقت

مسئله حاملگی‌های ناخواسته و بچه‌های دوران ازدواج موقت و نیز دوران دوستی‌ها و روابط نامشروع، مسئله‌ای است که هرگز نمی‌توان آن را نادیده گرفت. از آنجاکه هرگونه رابطه جنسی، خارج از چارچوب دین و هنجارهای اصیل جامعه، ممنوع و نامشروع است، اگر در رابطه نامشروع، بارداری ناخواسته‌ای اتفاق افتد (که متأسفانه شمار آن هم کم نیست)، تکلیف بچه‌های ناخواسته نامشروع چه می‌شود؟! روشن است! کورتاژ و قتل جنین و یا سکوهای مترو، پشت در خانه‌های مردم، سطل‌های زباله شهرداری و...؟! از این رو یکی از مهم‌ترین مزیت‌های ازدواج موقت، معین بودن تکلیف فرزندان خواسته یا ناخواسته است. بچه‌ای که حاصل ازدواج موقت است، از لحاظ نسب، احترام و نفقه، مانند دیگر بچه‌های زن و مرد از ازدواج دائم است و مادر و پدر باید مانند دیگر فرزندان خود از آن‌ها مراقبت کنند (عباس‌زاده، ۱۳۸۵، ص ۱۷۶).

ح) راه ازدواج موقت با شرایطی برای همگان باز است!

برخی می‌گویند دخترها و پسرهای مجرد بیشتر به دوستی روی می‌آورند، درحالی‌که مشتری ازدواج موقت، بیشتر، مردان متأهل‌اند و این امر، علاوه‌براینکه از اعتبار آن در میان بخش مهمی از جامعه می‌کاهد، به فروپاشی خانواده و تضییع حقوق همسر اول منجر می‌شود! در پاسخ به این استدلال ناموجه گفتنی است: اولاً: نه باب ازدواج موقت، بر دختران و پسران مجرد بسته است و نه دوستی‌های نامقبول و نامشروع منحصر- به آن‌ها است! متأسفانه امروزه دوستی مردان متأهل با زنان مجرد و متأهل! بسیار شایع است. وانگهی! اگر برخی از مردان متأهل صرفاً از روی هوس‌بازی به ازدواج موقت بپردازند (نه کسانی که به سبب مشکلات موجه و برای دور شدن از گناه به ازدواج موقت اقدام می‌کنند)؛ در واقع از حکم جواز ازدواج موقت و طرح مثبت و عقلانی شریعت، به صورت بدی، سوءاستفاده کرده‌اند؛ از این رو نمی‌توان اصل طرح را نادرست و ناموجه قلمداد کرد. همان‌گونه که اگر کسانی به سبب فرهنگ پایین، رانندگی بدی دارند و به قوانین رانندگی عمل نمی‌کنند، نمی‌توانیم ماشین را وسیله بد و خطرناکی بدانیم و خواهان برچیده شدن آن از محیط اجتماع شویم!

مسئله مهم دیگری که باید به آن توجه کرد این است که زنان طلاق گرفته یا شوهر از

دست‌داده‌ای که دارای فرزند هستند در بسیاری از مواقع، ازدواج دائم مجدد برای‌شان سودمند نیست و مشکلات زیادی را به همراه می‌آورد، و از سوی دیگر مردان مجرد، اکثراً تمایلی به ازدواج با زنان مطلقه و بیوه نشان نمی‌دهند؛ حتی اگر تفاوت سنی مناسبی داشته باشند؛ چه رسد به اینکه زن از مرد بزرگ‌تر بوده و دارای چند فرزند باشد! همان‌طور که زنان مجرد نیز اکثراً به ازدواج با مرد دارای فرزند و یا جوان‌تر از خود تمایلی‌شان نمی‌دهند؛ از این‌رو داشتن رابطه‌ای که مرد متأهل و زن بیوه یا مطلقه را از حمایت عاطفی و جنسی یکدیگر برخوردار کرده و به زندگی یکنواخت آنان رنگ و جلای تازه‌ای ببخشد تا آنجا که به آزار کسی منجر نشود، و در صورت متأهل بودن مرد، به زندگی اصلی او آسیب وارد نسازد، رفتاری انسانی، اخلاقی و قابل دفاع خواهد بود!

نتیجه‌گیری

نیاز جنسی و عاطفی، نیازهای اصیل، حکیمانه، نیرومند و تأثیرگذار در سازمان روانی انسان‌ها است. از نگاه دین اسلام راه درست ارضای نیازهای جنسی و عاطفی ازدواج و بهترین پیوند، ازدواج دائم است؛ اما واقعیت‌های زندگی انسان، نشان می‌دهد که همواره برای همه افراد، شرایط ازدواج دائم فراهم نیست. از سوی دیگر ممکن است برخی از مردان با وجود داشتن همسر دائم، به سبب وجود برخی از موانع، نتوانند نیاز جنسی خود را به صورت رضایت‌بخشی تأمین کنند. مسئله دیگر وجود زنانی است که به سبب طلاق، مرگ همسر و یا بازماندن از ازدواج دائم، نمی‌توانند نیاز جنسی و عاطفی خود را از طریق ازدواج دائم ارضا نمایند. ممنوعیت چندهمسری و قبح‌انگاری ازدواج موقت و درعین‌حال، اصرار بر قانون آزادی جنسی باعث آسیب‌های روانی و اجتماعی می‌شود. نظام فقهی و تربیتی اسلام برای رفع تنگناهای جنسی، ازدواج موقت را، به‌عنوان بهترین جایگزین موقت، پیشنهاد کرده است.

ازدواج موقت و روابط آزاد زن و مرد، تفاوت‌های روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، اخلاقی و حقوقی قابل‌توجهی دارند:

۱. در ازدواج موقت غالباً انگیزه‌ها و اهداف زن و مرد برای طرف مقابل، روشن است و به قصد فریب‌کاری طرف مقابل صورت نمی‌گیرد. این در حالی است که دوستی‌های رایج میان دختران و پسران، غالباً با فریب‌کاری، ظاهرسازی و پنهان‌کاری همراه است و طرفین،

خصوصاً مردان، انگیزه‌های واقعی خود را ابراز نمی‌کنند.

۲. مهریه در ازدواج موقت، با انگیزه روشن و مشروع پرداخت می‌شود و قصد فریبکاری در میان نیست؛ ولی در دوستی‌ها، غالباً از پول، به‌عنوان ابزاری برای فریب دختران و زنان استفاده می‌شود

۳. در ازدواج موقت، زمان و کیفیت رابطه مشخص است و این مسئله، باعث می‌شود که زن و مرد، در این مدت تا حد امکان از ظرفیت جنسی و عاطفی رابطه بهره‌برده و درعین حال آمادگی پایان یافتن رابطه را نیز داشته باشند. این در حالی است که در دوستی‌های رایج، زمان رابطه مشخص نیست و غالباً با این ذهنیت شکل می‌گیرد که دختر و پسر (زن و مرد) عاشق یکدیگرند و عاشق یکدیگر هم باقی خواهند ماند و دوستی آن‌ها نهایتاً به ازدواجی شیرین و رؤیایی منجر خواهد شد! ابهام‌آلود بودن فضای دوستی برای طرفین، ایجاد آسیب کرده و لذت هم‌آغوشی گرم و فرونشاندن تنش‌های بدنی و روانی را به شدت کاهش می‌دهد.

۴. ازدواج موقت، رابطه‌ای مشروع، شفاف و متعهدانه است و در صورت فراهم بودن شرایط دیگر، زمینه مناسبی برای شناخت بهتر طرفین و شکل‌گیری ازدواج دائم است. درحالی‌که دوستی زن و مرد، به‌خصوص در فرهنگ ایرانی و اسلامی، نوعی بدبینی و بی‌اعتمادی پنهان را در ذهن طرفین ایجاد کرده و به صورت جدی مانع شکل‌گیری ازدواج دائم است. چنین دوستی‌هایی اگر هم به ازدواج ختم شود، اغلب با نگرانی، بی‌اعتمادی، بدبینی و نارضایتی همراه است.

۵. مسئله حاملگی‌های ناخواسته و بچه‌های دوران ازدواج موقت تکلیفشان روشن است و بچه‌ای که حاصل ازدواج موقت است از لحاظ نسب، احترام و نفقه مانند ازدواج دائم است و پدر و مادر باید مانند دیگر فرزندان خود از آن‌ها مراقبت کنند؛ اما در رابطه نامشروع اگر بارداری ناخواسته‌ای اتفاق افتد، زن و مرد مسئولیت نگهداری، مراقبت و تأمین هزینه‌های وی را به عهده نمی‌گیرند، بلکه او را به قتل رسانده و یا در جایی به حال خود رها می‌کنند؛ ازاین‌رو یکی از مهم‌ترین مزیت‌های ازدواج موقت، روشن بودن تکلیف فرزندان خواسته یا ناخواسته است.

پی نوشت

- [۱]. «وَأَنْكَحُوا الْأَيَّامَ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْطِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ».
- [۲]. «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ».
- [۳]. «يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا».
- [۴]. «... فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً...».
- [۵]. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا...».
- [۶]. «... وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ».
- [۷]. «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...»
- [۸]. «... وَجَعَلَ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ».
- [۹]. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ...».
- [۱۰]. «... وَبِاسْتِثْنَاءِ ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ».
- [۱۱]. «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ...».
- [۱۲]. «الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ...».
- [۱۳]. «...إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ...».
- [۱۴]. «الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ... وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ... وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ... وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ...».
- [۱۵]. «... وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ».
- [۱۶]. «... وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ».
- [۱۷]. «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ».
- [۱۸]. «... لَا تَكُنْ عَبْدَ غَيْرِكَ وَقَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا؛ بِنْدِهِ دِيكَرَانِ مَبَاشٍ؛ دِرْحَالِي كِه خِدَاوَنْدِ تُو رَا آزَادِ آفَرِيدِه اسْت.».
- [۱۹]. «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ قَوَّضَ إِلَى الْمُؤْمِنِ أَمْرَهُ كُلَّهُا وَ لَمْ يَفُوضْ إِلَيْهِ أَنْ يَكُونَ ذَلِيلًا».

- [۲۰]. «... وَابْتَغُواكُمْ مِنْ فَضْلِهِ...».
- [۲۱]. «وَالَّذِينَ هُمْ لِغُرُوحِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ.»
- [۲۲]. «وَلَيْسَتَعْفِيفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ...»
- [۲۳]. «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.»
- [۲۴]. «وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكَحِ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ...»
- [۲۵]. «... فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً...»
- [۲۶]. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...».
- [۲۷]. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يُبْغِضُ أَوْ يَلْعَنُ كُلَّ ذَوَاقٍ مِنَ الرِّجَالِ وَكُلَّ ذَوَاقَةٍ مِنَ النِّسَاءِ.»
- [۲۸]. «وَأْتُوا النِّسَاءَ صِدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً...».
- [۲۹]. «... فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً...».
- [۳۰]. «... وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا تَرَاصْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ...».
- [۳۱]. مگر در مواردی که پسر و دختر به هرزگی و بی بندوباری معتاد شده باشند و صرفاً برای وقت گذرانی و هرزگی با هم همراه شوند!
- [۳۲]. ر.ک: مرتضی مطهری: نظام حقوق زن در اسلام، ص ۵۹ - ۶۳.

فهرست منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. آسایش، محمدحسن و نیکو قاضی‌نژاد و فهیمه باهنر، «تبیین واکنش‌های عاطفی دختران با نشانگان شکست عشقی؛ مطالعه‌ای کیفی»، نشریه علمی - فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، سال پانزدهم، شماره ۵۳، زمستان ۱۳۹۹، ص ۱۲۵-۱۵۴.
۲. احمدپور، علی، «آسیب‌های اخلاقی رابطه دختر و پسر»، مجله معرفت، سال بیست‌وچهارم، شماره ۲۰۹، اردیبهشت ۱۳۹۴، ص ۱۱۷-۱۳۰.
۳. احمدی، علی‌اصغر، روان‌شناسی روابط درون خانواده، تهران: مهدی، ۱۳۹۰.
۴. پسندیده، عباس، رضایت زناشویی، قم: دارالحدیث، ۱۳۹۱.
۵. جزایری، محمدجعفر، منتهی الدرایة فی توضیح الکفایة، قم: مؤسسه دارالکتاب (الجزائری)، ۱۴۱۵ق.
۶. جلائی‌نوبری، حسین، «چگونگی و حدود حصر رابطه دختر و پسر قبل از ازدواج از نظر آیات و روایات»، مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، سال سوم، شماره ۲۷، مهر ۱۴۰۰، ص ۵۰-۶۰.
۷. حراملی، محمدبن‌حسن، وسایل الشیعة، قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، ۱۴۰۹ق.
۸. حسین‌زاده اصفهانی، احمدرضا، آشنایی با اصطلاحات فقها، چاپ دوم، قم: دارالعلم، ۱۳۹۷.
۹. حسین‌زاده، علی، همسران سازگار، چاپ شانزدهم، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته‌الله، ۱۳۹۳.
۱۰. حسینی، سید ابراهیم، حقوق خانوادگی زن، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۸۹.
۱۱. حسینی‌بهشتی، محمد، ربا در اسلام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار شهید بهشتی، ۱۳۷۱.

۱۲. حسینی‌مقدم، سیدعسکری، مطالعه تطبیقی حقوق زن در ادیان و مکاتب، حقوق ایران و کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان، تهران: بینه، ۱۳۹۲.
۱۳. دهنوی، حسین، گلبرگ زندگی، چاپ چهارم، تهران: خادم الرضا، ۱۳۸۸.
۱۴. شهیدثانی، زین‌الدین، مسالک الأفهام فی شرح شرایع الاسلام، قم: دارالهدی للطباعة والنشر، [بی‌تا].
۱۵. شولتز، دوآن، نظریه‌های شخصیت، ترجمه یوسف کریمی و دیگران، تهران: ارسباران، ۱۳۸۶.
۱۶. شیخ‌انصاری، مرتضی، کتاب المکاسب، قم: چاپ افست، ۱۴۱۶ق.
۱۷. صادقی، محمد، «اهل تسنن و ازدواج میسار»، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، شماره ۴۰، تابستان ۱۳۸۷، ص ۴۵-۶۸.
۱۸. صالحی، محمدعرب، «ماهیت احکام امضایی با تأکید بر نقد نظر برخی معاصران»، فصلنامه علمی پژوهشی جستارهای فقهی و اصولی، سال پنجم، شماره ۱۵، شهریور ۱۳۹۸، ص ۲۵-۷.
۱۹. صفورایی پاریزی، محمد مهدی، «مقیاس کارآمدی خانواده بر اساس سه شاخص حقوقی، اخلاق و معنوی»، رساله دکتری، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام، ۱۳۸۳.
۲۰. طباطبایی، سید محمدحسین، تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی‌همدانی، قم: بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبایی، ۱۳۶۷.
۲۱. _____ زن در قرآن، تصحیح و تحقیق: محمد مرادی، قم: زلال کوثر، ۱۳۸۷.
۲۲. عباس‌زاده، عباس، ازدواج موقت نیاز امروز، چاپ دوم، قم: نشر شاکر، ۱۳۸۵.
۲۳. کلینی رازی، محمدبن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵.
۲۴. گلزاری، محمود، «آموزش و مشاوره با نوجوانان در زمینه ارتباط با جنس مخالف»، فصلنامه روان‌شناسی و علوم تربیتی، شماره ۱، مهر ۱۳۸۴، ص ۱۰۵-۱۲۲.

۲۵. محمدی ری‌شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، قم: دارالحدیث، ۱۳۷۷.

۲۶. مزلو، آبراهام، انگیزش و شخصیت، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵.

۲۷. مطهری، مرتضی، اخلاق جنسی، تهران: صدرا، ۱۳۷۵.

۲۸. _____، نظام حقوق زن در اسلام، چاپ‌سی‌وسوم، تهران: صدرا، ۱۳۸۱.

۲۹. مقیمی‌حاجی، ابوالقاسم، جوانان و روابط، قم: مرکز مطالعات و پژوهش‌های فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۸۰.

۳۰. منطقی، مرتضی، زن شرقی، مرد غربی، تهران: بعثت، ۱۳۸۱.

۳۱. موسوی خمینی رحمته‌الله، سیدروح‌الله، تحریرالوسیله، چاپ دوم، قم: اسماعیلیان، ۱۳۹۰.

۳۲. نجاتی، حسین، روان‌شناسی نوجوان، تهران: بیکران، ۱۳۸۹.

